

Subject Area
Turkish Language

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 98
PP: 1634-1642

Arrival
24 March 2022

Published
30 May 2022

Article ID Number
62153

Article Serial Number
08

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62153>

How to Cite This Article

Kavalli, S. (2022).
"Kumuk Türkçesi
Çalışmaları Hakkında Bir
Bibliyografya Denemesi"
International Social
Sciences Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:98; pp:1634-
1642

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Kumuk Türkçesi Çalışmaları Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi

A Bibliography Trial On Kumyk Turkish Studies

Seda KAVALLI ¹

¹ Dr., Kocaeli, Türkiye

ÖZET

Kuzey-batı Kıpçak lehçeleri grubuna ait Kumuk Türkçesi'nin zengin dil malzemesi ve söz varlığına sahip olması Kumuk Türkçesi'ne olan ilgiyi artırmıştır. Bu alanda Türkiye ve Türkiye dışında birçok önemli çalışma yapılmıştır. Kumuk Türkçesinin dil özellikleri, ağız yapıları, söz varlığı ve Kumuk edebiyatının seçkin şahısları ile eserleri farklı yönlerden çalışılmıştır. Bu çalışmalar farklı yerlerde ve farklı dillerde yayımlandığı için araştırmacılar yeni çalışmaları için derli toplu bir bilgi kaynağına ihtiyaç duymuşlardır. Bibliyografyalar bu noktada araştırmacılar için kolaylık sağlamış ve önemli bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Ancak literatürde Kumuk Türkçesi hakkında doğrudan bir bibliyografya çalışması tespit edilememiştir. Bu sebeple hazırlanan bu çalışma ile daha sonra yapılacak olan Kumuk Türkçesi çalışmalarına kaynaklık etmek ve yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bibliyografyadaki kaynaklar "Türkiye Dışındaki Kumuk Türkçesi Çalışmaları" ve "Türkiye'deki Kumuk Türkçesi Çalışmaları" şeklinde iki ayrı ana başlık altında gösterilmiştir. Bu çalışmalar türlerine göre "Kitaplar, Makaleler, Bildiriler, Ansiklopedi Maddeleri ve Tezler" olarak ayrı başlıklarda gösterilmiştir. Ayrıca dolaylı olarak Kumuk Türkçesinden bahseden kaynaklar da ayrı bir başlıkta listelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kumuk Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Bibliyografya, Kumuklar

ABSTRACT

Having a rich linguistic material and vocabulary in Kumyk Turkish, which belongs to the group of north-western Kipchak dialects, has increased the interest on it. Many important studies have been carried out in this field in Turkey and outside of Turkey. The language features of Kumyk Turkish, dialect structures, vocabulary and distinguished people of Kumyk literature and their works have been studied from different aspects. Since publishing of these studies in different places and different languages, researchers needed a compact source of information for their new studies. At this point, bibliographies have provided convenience for researchers and have become an important reference source. However, a direct bibliography study about Kumyk Turkish could not be found in the literature. For this reason, with this study, it is aimed to be a source and help for the Kumyk Turkish studies that will be done later. The sources in the bibliography are discussed under two main titles as "Kumyk Turkish Studies Outside of Turkey" and "Kumyk Turkish Studies in Turkey". These studies are shown under separate titles as "Books, Articles, Papers, Encyclopedia Articles and Theses" according to their types. In addition, sources that indirectly mention Kumyk Turkish are also listed under a separate title.

Key Words: Kumyk Turkish, Kipchak Turkish, Bibliography, Kumyks

1. GİRİŞ

Günümüzde Kumukların büyük çoğunluğu Rusya Federasyonuna bağlı Özerk Dağıstan Cumhuriyetinde ve bir kısmı da 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra zorunlu göçlerle geldikleri Türkiye'de yaşamaktadır. Kumukların etnik kökeni hakkındaki genel görüş Oğuz ve Kıpçak karışımı bir kavim oldukları yönündedir. Tavkul (2005)'ün ifade ettiği üzere, Macar dilbilimci Klapproth Kumukların kökenini Hazarlara, Vambery ve W. Barthold ise Kazi-Kumuklara dayandırmıştır. Ayrıca Tavkul (2005), Kumuk Türkçesi üzerine çalışmalar yapan Bekir Çobanzâde'nin, Kumukların kökeninin Karaçay-Malkar ve Kırım Türklerinden ayrılmış bir boy olduğu fikrinden de bahsetmiştir. Çobanzade'nin fikrine katılan Rus Türkolog A. Samoyloviç de Kumukların, Karaçay-Malkarlılar gibi Türklerden önce Dağıstan bölgesinde yaşayan yerli halkların Türkleşmesi sonucunda ortaya çıkan bir boy olduğu görüşünü kabul etmiştir (Tavkul, 2005). Bu kavmin kullandığı Kumuk Türkçesi, Kıpçak (Kuzey-batı) grubu Türk lehçelerine dahildir. Kumuk Türkçesinin Dağıstan'da Avarcadan sonra en fazla konuşulan dil olduğu bilinmektedir. Kıpçak grubu lehçelere ait dil özelliklerinin yanı sıra hem Oğuz grubu lehçelerin özelliklerini hem de Kumukların yaşadığı coğrafyanın etkisiyle Rusça unsurlara da sahip olan Kumuk Türkçesi'nde, İslamiyet'in etkisiyle Arapça ve Farsça unsurlar da görülmektedir.

Sahip olduğu dil özellikleri ve zengin söz varlığı ile dikkat çeken Kumuk Türkçesi hakkında çok sayıda önemli çalışma yapılmıştır. J. Nemeth, Gustaf John Ramsted, Johannes Benzing, Lars Johanson, Bekir Sıdkı Çobanzade, Zaynal Z. Bamatov ve Nuhay Batırmurzaev gibi Türkiye dışındaki dilbilimcilerin Kumuk Türkçesi üzerine çalışmaları 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bu alanda Türkiye'de yapılan çalışmaların 20. yüzyılın sonlarına doğru ağırlık kazandığı görülmektedir.

Kumuk Türkçesi hakkında Türkiye dışında yapılan çalışmalar batıda İngilizce, Almanca, Rusya'da ve Rusya'ya bağlı Özerk Dağıstan Cumhuriyeti sınırları içerisinde ise Rusça ve Kumuk Türkçesiyle yayımlanmıştır. Macar dilbilimci J. Nemeth *Kumukisches und Balkarisches Worterbuch (1911)* adlı çalışmasıyla Kumuk ve Balkar

lehçelerinin sözlüğünü hazırlamıştır. Bekir Sıdkı Çobanzade'nin *Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri (1926)* adlı çalışması Kumuk Türkçesi çalışmalarına öncülük eden bir çalışma niteliğinde olmuştur. Jean Deny, Kaare Grønbech, Helmuth Scheel ve Zeki Velidi Togan editörlüğünde hazırlanan *Philologiae Turcicae Fundamenta (1959)* adlı çalışmada hem tarihi hem de çağdaş Türk dili ve lehçelerinin tasnifi ve genel özellikleri, alanında uzman dilbilimcilerin çalışmalarıyla sunulmuştur. Bu eserde Kumuk Türkçesi hakkındaki bölüm Johannes Benzing tarafından "Das Kumukische" başlığıyla Almanca olarak yazılmıştır.

Türk dili ve lehçeleri hakkında temel eser niteliğindeki *Philologiae Turcicae Fundamenta* adlı çalışmadan sonra Türk dilinin yapısı, tarihi, eski ve yeni Türk dilleri ve lehçeleri, Türk dillerinin yazı sistemleri gibi konularda detaylı bilgi veren bir diğer önemli eser ise Lars Johanson ve Éva Ágnes Csató editörlüğünde hazırlanan *The Turkic Languages (Routledge Language Family Description)* adlı çalışmadır. Eserde her bir konu yine alanında uzman dilbilimciler tarafından hazırlanmıştır. Bu eserde Kumuk Türkçesi hakkındaki bölüm ise Kıpçakça çalışmaları ile tanınmış Macar Türkolog Árpád Berta tarafından yazılmıştır. Berta, "West Kipchak Languages" başlığı altında Kumuk Türkçesi'nin yanısıra Karaçay-Balkar, Kırım Tatarcası ve Karayca hakkında da bilgi vermiştir.

Türkiye'de Kumuk Türkçesi çalışmaları 20. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Özellikle Kafkasya sahası hakkındaki çalışmalarıyla tanınan Ufuk Tavkul'un Kumukların tarihi, sosyal yapısı ve dilleri üzerine yayınladığı çalışmalar önemlidir. Çetin Pekacar'ın da Kumuk Türkçesinin dil özellikleri ve Türkiye Kumukları ile ağızları üzerine birçok çalışması bulunmaktadır. Kumuk Türkçesinin zengin söz varlığını yansıtmaya bakımından önemli bir yere sahip olan atasözleri ve deyimleri de Osman Uyanık ve Erol Öztürk tarafından çalışılmıştır. Böylece Türkiye'deki Kumuk Türkçesi çalışmaları hız kazanmış, Kumukça hakkında çok sayıda dikkate değer kitap, makale, bildiri, ansiklopedi maddesi ve lisansüstü tez çalışması hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışmalara katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu makalede ele alınan kaynaklar "Türkiye Dışındaki Kumuk Türkçesi Çalışmaları" ve "Türkiye'deki Kumuk Türkçesi Çalışmaları" şeklinde iki ayrı ana başlık altında gösterilmiştir. Bu çalışmalar türlerine göre "Kitaplar, Makaleler, Bildiriler, Ansiklopedi Maddeleri ve Tezler" olarak ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Ayrıca Kıpçak grubu lehçe çalışmalarında da bahsedilen Kumuk Türkçesi çalışmaları ise "Dolaylı Olarak Kumuk Türkçesinden Bahsedilen Kaynaklar" başlığında gösterilmiştir.

2. BİBLİYOGRAFYA

2.1. Türkiye Dışındaki Kumuk Türkçesi Çalışmaları

2.1.1. Kitaplar

1. Çobanzade, B. (1926). *Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri*. Bakü.
2. Ansimov, N. ve Şamhalov, A. (1931). *Kumukskaya Literatura*. V. 725-729, Moskova.
3. Batırmurzaev, A. N. (1932). *Kumuk Tilni Arfografiyası*. Dağıstan: Dağıstan Devlet Neşriyatı.
4. Batırmurzaev, A. N. (1932). *Kumuk Tilni Grammatikası*. Mahaçkala.
5. Temirhanof, M. ve Salavatov, A. (1933-1934). *Kumuk Til Kitabı (Grammatika ve Orfografiya) I-II*. Mahaçkala.
6. Deny, J., Grønbech, K., Scheel, H. ve Togan, Z. V. (1959). *Philologiae Turcicae Fundamenta*. Wiesbaden.
7. Gadjiyeva, S. (1959). *Kumuklanı Yamakları ve Habarları*. Mahaçkala: Dağıstannı Kitapbasması.
8. Bammatov, Z. Z. (1965). *Kumuk Tilni Orfografiya Sözlüğü= Kumuk Tilni Orfografiya Sezlijugju*. Dağıstan: Dagestanskoe Uchebno-pedagogicheskoe Izdatelstvo.
9. Kerimov, İ. ve Axmedov, A. B. (1965). *Qumuq Til*. Mahaçkala.
10. Bammatov, Z. Z. (1969). *Kumuksko-Russkiy Slovarı, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya*. Moskva.
11. Daibova, K. H. (1973). *Kumuk Tilni Kısga Frazzeologiya Sözlüğü*. Mahaçkala.
12. Aliyev, S. (1980). *Revolutsiyadan Aldağı Kumuk Adabiyatı*. Mahaçkala.
13. Kerimov, İ. (1982). *Kumuk Tilni Gucurlu Grammatikası*. Dağıstan: Dağıçpedgiz.
14. Abdurrahmanov, A. (1983). *Aytıvlar ve Atasözleri*. Mahaçkala: Dağıstan Eğitim-Pedagoji Yayınevi, 1-120.
15. *Filologiya Fakultetini Rus-Dağıstan Bölüğünde Ohuyyan Studentler Uçun / Kumuk'lanı Halk Avuz Yaratıvçuluğu:Programma* (1989). Mahaçkala: Halkları Dosluğı Ordenli V.İ. Leninni Altındağı Dağıstan Paçalığı Universiteti.

16. Hangıŝiyev, C. M. (1989). *Kumukça Ohuv-Yazıvğa Üyretiv Darslağa Didaktika Material*. Dağıstan: Dağıçpedgiz.
17. Biybolatov, T. (1990). *Bugav Üzgen Yır*. Dağıstan: Dagestanskoe Knijnoe Izdatel'stvo.
18. Hacıahmatov, N. E. ve Sabahçiev, A. A. (1991). *Kumuk Til: 5 Klass*. Dağıstan: Dağıstan Ohuv-Pedagogika İzdatelstvosu.
19. Ramsted, G. J. (1991). *Cumucia and Nogaica* (G. J. Ramsted's Kumuk materials, edited and translated by Emine Gürsoy Naskali; G. J. Ramsted's nogajische Materialien, bearbeitet und übersets von Harry Hallen). Helsinki.
20. Adŝiev, A. M. ve Kadiradŝiev, K. S. (1992). *Russko-Kumıskskiy Razgovornik*. Rusya: Rossiyskaya Akademiya Nauk.
21. Hangıŝiyev, C. M. (1995). *Kumuk Til- Morfologiya*. Mahaçkala: Dağıstan Devlet Üniversitesi Yayınları.
22. Johanson, L. ve Csató, É. Á. (1998). *The Turkic Languages (Routledge Language Family Description)*. London: Routledge.
23. Gadjiyeva, S. Ő. (2000). *Kumuki İstoriçeskoe Proŝloe Kultura Bit: Kniga Pervaya*. Dağıstan: Dagestanskoe Knijnoe İzdatelstvo.
24. Bammatov, B. G. (2006). *Russko-Kumyjskij Terminologiceskij Slovar*. Rusya.
25. Akavov, Z. H. ve Akavov, R. Z. (2009). *İstoriya Kumıksoy litaratur novogo vremeni v kulturno istoriçeskom osveŝçenin*. Mahaçkala: DGPV.

2.1.2. Makaleler

1. Nemeth, J. (1911-1912). Kumukisches und Balkarisches Worterbuch. *Ksz 12*, s. 91-274. Budapest.
2. Nemeth, J. (1913). Proben der Kumükischen Volksichtung. *Ksz 13*. Budapest.
3. Dmitriyev, N. K. (1940). Grammatika Kumıkskogo Yazıka. *Akademiya Nauk Soyuz SSR, İstitut Yazıka i Pis'mennosti*. Moskva-Leningrad.
4. Benzing, J. (1959). Das Kumukische. Deny, J., Grønbech, K., Scheel, H. ve Togan, Z. V. (Der.), *Philologiae Turcicae Fundamenta I* içinde (ss.391-406). Wiesbaden.
5. Sultanov, K. (1964). Kumuklamı Adabiyatı, Dagestanskoye Knijnoye İzdatel'stvo. Mahaçkala.
6. Magomedov, A. G. (1966). Kumıkskiy Yazık. *Yazıkı Narodov SSSR-II: Tyurkskie yazıkı*, ss. 194-212.
7. Scherner, B. (1973). Arabische und neupersische Lehnwörter im Kumukischen. *Central Asiatic Journal, Otto Harrassowitz, Vol. XVII*, Wiesbaden, ss.243-252.
8. Aliyev, S. M. S ve Akayev, M. G. D (1980). Revolyutsiyadan Aldağı Kumuk Adabiyat. Mahaçkala, ss.48.
9. Aliyev, S. vd. (1991). Kumuk Adabiyat Uçebnik-xrestomatiya, 5. Klass. Mahaçkala.
10. Olmesov, N. X. (1997). Sravnitel'no-İstoriceskoye İssledovaniye Dialektnoy Sistemı Kumıkskogo Yazıka-Fonetika, Morfologiya. Mahackala.
11. Berta,Á. (1998). West Kipchak Languages. Johanson, L. ve Csató, É. Á. (Der.), *The Turkic Languages (Routledge Language Family Description)* içinde (ss.301-317). London: Routledge.
12. Aliev, K. (2004). Dorgoyu Tısayaçetiy Kumıki i ih etnopodstvenie svyazi. Mahaçkala.
13. Abdurrzak, G. Y. (2008). The Linguistic Situation of Dagestan: A Historical Perspective from the Point of View of Kumyk, Azerbaijan & Azerbaijanis. The Presidium of Azerbaijan National Academy of Sciences, CII/9-12, s. 127-134.

2.1.3. Ansiklopedi Maddeleri

1. Barthold, W. (1913-1936) Kümüks. *Encyclopedia of Islam*, First Edition. Brill.
2. Shahrani, M. N. (2001). Kumuk. *Encyclopedia of the World Muslims*, (Cilt 2, ss. 767-771). Delhi.

2.1.4. Tezler

1. Saraç, C. (1996). Benzer Türk ve Kumuk Atasözlerinin Karşılaştırılması ve Şerhi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dağıstan Devlet Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Mahaçkala.

2.2. Türkiye'deki Kumuk Türkçesi Çalışmaları

2.2.1. Kitaplar

1. Nemeth, G. (1990). *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü* (Çev. Kemal Aytaç). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
2. Pekacar, Ç. (1998) *Kumuk Türkleri Edebiyatı*. Türk Dünyası El Kitabı, (Cilt 4, ss. 319-340). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
3. Pekacar, Ç. (2001). *Kumuk Edebiyatı*. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi içinde (Cilt 20) (Haz. Abdülhakim M. Hacıyev). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
4. Öztürk, E. ve Uyanık, O. (2006). *Kumuk Atasözleri ve Deyimleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
5. Uyanık, O. ve Öztürk, E. (2006). *Kumuk Şairi Şeyit Hanım Alişeva'dan Seçme Şiirler*. Konya: Özel yayın.
6. Pekacar, Ç. (2007). *Kumuk Türkçesi. Türk Lehçeleri Grameri* (Ed. Ahmet B. Ercilasun), ss. 939-1008. Ankara: Akçağ Yayınları.
7. Merhan, A. (2008). *Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
8. Öztürk, E. (2008). *Kumuk Halk Şairi Yırcı Kazak (Giriş-Metin-Sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
9. Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
10. Akca, H. (2018). *Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Arap Harfli Bir Vaaz Kitabı: Gül Bağça (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)*. Ankara: Gece Akademi.
11. Uyanık, O. (2019). *Kumuk Halk Anlatmaları*. Konya: Eğitim Kitabevi.
12. Nemeth, G. (2020). *Kumuk ve Balkar Söz Notları (Çev. Hüseyin Namık Orkun)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. Uyanık, O. (2020). *Kumuk Masalları 1*. Konya: Eğitim Kitabevi.
14. Kalafat, Y. (2021). *Kumuk Halk İnanmaları*. İstanbul: Asam.

2.2.2. Makaleler

1. Pekacar, Ç. (1987). Tokat ve Sivas Yöresinden Derlenen Kumuk Türklerine Ait Sarınlar. *Türk Folklorundan Derlemeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*: 88, ss. 177-190.
2. Sakaoğlu, S. (1991). İnanıştan Efsaneye: Kumuklar'da İki Mezar Taşı ve Anadolu Türklerinde İki Heykel. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, ss. 29-33.
3. Gürsoy, E. (1991-92). Kumuk Şairi Alişeva. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7, ss. 252-279.
4. Ata, A. (1992). Karaçay, Balkar ve Kumuk Türkçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi. *Türkoloji, Cilt X, Sayı: 1*, ss. 227-269.
5. Doğan, İ. (1994). Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğünün Bir Tahlili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 38 (1990), 223-233.
6. Tavkul, U. (1994). Kumukça ile Karaçayca Arasındaki Başlıca Farklılıklar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 39 (1991), 31-45.
7. Tavkul, U. (1994). Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü Üzerine. *Kırım Dergisi*, 2 (8), ss. 39.
8. Yüce, N. (1995). Kumuk Türkçesiyle Tahir ile Zühre. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, (40) (1992), 81-90.
9. Öztürk, E. (1996). Kumuk Şair Şeyit Hanım Alişeva ve Yolda Yır. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (1).
10. Öztürk, E. (1996). Türkiye Kumuklarından Nazım Örnekleri. *Bilim Bilim ve Kültür Dergisi*, S. 3, Güz 178-181.
11. Hadjiev, A. M. (1998). Köroğlu Destanının Kumuk Versiyonu Üzerine. *Yesevi*, 5 (49, Ocak 1998), ss.38-39.

12. Kaymaz, Z. (1999). Kumuk Türkçesinde İsim Hal Ekleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 3 (2), 113-120.
13. Li, Y.-S. (1999). Karakalpak, Nogay, Kumuk, Karaçay-Balkar, Karay ve Kırım Tatarlarının Dilleri İçin Kısa Sözlük Kaynakçası. *Kebikeç*, (7-8, 1999), ss. 111-114.
14. Pekacar, Ç. (1999). Kumuk Türkçesi'nde Fiil. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 44 (1996), 221-235.
15. Pekacar, Ç. (1999). C. M. Xangişiyev: Qumuq Til-Morfologiyua-, Dağıstan Paçalıq Universitetni Neşriyatı, Mahaçqala, 1995, 232 sayfa. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK, S.7, Bahar, ss.257-261.
16. Pekacar, Ç. (2000). Kumuk Türklerinin Ansiklopedik Alimi, Eğitimci, Yazar ve Şair Abusupiyan Akayev. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (9).
17. Acıyev, A. (2002). Kumuk Folklorunun Hazar Esasları (Haz. İlyas Topsakal). *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, (191, Kasım 2002), ss. 57-58.
18. Savran, Ö. (2002). Kumuk Tasavvuf Edebiyatının Öncülerinden Kakaşuralı Abdurrahman (Hayatı ve Edebî Şahsiyeti). *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 10(1), 27 - 38.
19. Uyanık, O. (2002). Kumuk Ağzılarının Yeni Bir Tasnifi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 229-250.
20. Uyanık, O. (2002). Kumuk Ağzılarında Uzun Kelimeler ve Ana Türkçedeki Bazı Uzun Ünlülerin Kumuk Ağzılarında Farklı Ünlüye Geçişi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 115-127.
21. Pekacar, Ç. (2003). Kumuk Türklerinin Bilmeceleri. *Milli Folklor*, Sayı: 60, Kış 2003, ss. 211-218.
22. Savran, Ö. (2003). Kumuk Şair Kakaşuralı Abdurrahman'ın Şiirlerinde Dini ve Tasavvufi Motifler. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), ss. 423-438.
23. Saraç, C. (2003). Kumuk ve Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Sözlü İletişim. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (16).
24. Tavkul, U. (2005). Kumuk Türkleri. Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme. *Kırım Dergisi*, 13 (50), ss. 29-39.
25. Pekaçar, Ç. (2006). Kumuk Türkçesine Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Ses Olayları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 53-71.
26. Akca, H. (2007). Kumuk Türkçesi Atasözleri Hakkında Yapılmış Yeni Bir Çalışma Üzerine. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 193-201.
27. Öztürk, E. (2007). Kumuk Türkçesi Deyimleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (15), 108-127. DOI: 10.11616/AbantSbe.317
28. Çakmak, S. (2008). Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9 (16), 149-151.
29. Pekacar, Ç. (2008). MERHAN, Aziz, Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2008. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 251-260.
30. Pekacar, Ç. (2008). Kumuk Türkçesi Sözlüğüne Abusupiyan Akayev'in Eserlerinden Katkılar. *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde. Ankara: Akçağ Yayınları
31. Abdullaevna, G. (2010). О ТЕРМИНЕ АНА «МАТЬ» В КУМЫКСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ. АННОТАЦИЯ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (7), 31-37. (Türkiye ve Kumuk Türkçesinde Ana terimi)
32. Erenoğlu, N. (2010). Kumuk Türkçesinde Oğuzca unsurlar. *Turkish Studies (Elektronik)*, 5(1), ss. 416 - 461.
33. Tanç, İ. (2010). Kumuk Türkleri'nden Ebusüfyan (Abusupiyan) Akayev'in, Hayatı ve Eserleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11 (23).
34. Akca, H. (2012). Pekacar, Çetin, Kumuk Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 409 s. , ISBN 978-975-16-2385-0. *Dil Araştırmaları*, 10 (10), 187-191.
35. Çeneli, İ. (2012). Johannes Benzing, Kumuk Türkçesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 26 (0), 165-188.
36. Erbay, Y. (2012). Kumuk Türkçesinin İlk Grameriyle İlgili Tespitler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (32), 59-71.

37. Alkaya, E. (2013). Kumuk Türkçesinde Edatlar. *Turkish Studies (Elektronik)*, 8(9 a), 177 - 205.
38. Arslan, M. (2013). Kuzey Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Etno-Politik Sorunların Çözümünde Kumuk Türkçesinin Önemi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13 (2), 167-184.
39. Nerimanoğlu, K. V. (2013). Kumuklar ve Kumuk Türkçesi, *Yeni Türkiye, Yıl 9, S.54*, ss.2736-2739.
40. Qezenferqızı, A. (2014). Azərbaýcan Alimləri və Qumuq Folklorunun Toplanması. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 7 (14), 63-68.
41. Gökçeğözoğlu, A. (2015). Zühre – Tahir Hikâyesinin Türkmen ve Kumuk Varyantlarının Epizotlarına Göre İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (54).
42. Akca, H. (2017). Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler. *Türkbilig*, (33), 91-132.
43. Peler, G. (2020). Kumuklar ve Dilleri. *Tehlikedeki Diller Dergisi, Çeviriler Dosyası 2-Ek*, 123-149.
44. Bulduk, T. B (2020). Derleme Sözlüğü'nde Kumuk Türkçesi Söz Varlığı. *Tarih Okulu Dergisi*, 13(44), 501 - 529. DOI: 10.29228/Joh41666
45. Bulduk, T. (2021). Kumuk Türkçesinde Köktürkçe Sözlüksel Unsurlar. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (14 [BAHAR 2021]), 384-405. DOI: 10.28981/hikmet.892445
46. Kavallı, S. (2021). Kumuk Türkçesinde Arkaik Unsurlar. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:26; pp:1008-1021. DOI: 10.31569/ASRJOURNAL.265

2.2.3. Bildiriler

1. Çobanzade, B. S. (1926). Kumuk Türkçesi Üzerine İhzarî Bildiri. Bakü.
2. Pekacar, Ç. (2000). Kumuk Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Son Ses /u/ Meselesi ve Türkçe/Arapça İlişkileri. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (24-29 Eylül 2000)*, ss. 1465-1474, Ankara.
3. Özgür, C. (2007). Eski Kıpçak Türkçesinin Bugünkü Kumuk Kıpçak Türkçesine Fonetik Yönden Etkileri. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, (25-29 Eylül 2000, Çeşme-İzmir)*, ss. 1337-1344, Ankara.
4. Tavkul, U. (2007). Kumuk ve Karaçay-Malkar Türkçelerinin Kafkasya'daki Dialekt Alanları. *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, 27-30 Kasım 2007*, Ankara.
5. Pekacar, Ç. , Türk, A. T. ve Yıldızlı, M. E. (2014). Cumanicus ve Kumuk Türkçesinin Söz Varlığı, Fiiller, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 03-04 Ekim 2013*, ss. 293-307, İstanbul.

2.2.4. Ansiklopedi Maddeleri

1. Eren, H. (1975). Kumuk Türkçesi. *Türk Ansiklopedisi*, (Cilt 22, ss. 349-351). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
2. Eren, H. (1975). Kumuk Edebiyatı. *Türk Ansiklopedisi*, (Cilt 22, ss. 347-349). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
3. Kurtuluş, R. (2002). Kumuklar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 26, ss. 372-373). (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kumuklar> (03.01.2022)).
4. Pekacar, Ç. (2004). Kumuklarda Nevruz. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi* (ss. 329-336). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
5. Pekacar, Ç. (2004). Kumuk Türkleri (Masallar). *Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*, (Cilt 5, ss. 674-701). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

2.2.5. Tezler

1. Pekacar, Ç. (1986). *Türkiye Kumukları Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
2. Öztürk, E. (1995). *Şeyit Hanım Alişeva Yolda Yır Metin-Gramer*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Konya.
3. Uyanık, O. (1995). *Şeyit Hanım Alişeva, 'Biyiyemen', Metin- Gramer*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Konya.
4. Zeybek, M. (1996). *Kumuk Halk Türküleri (Transkripsiyon, tercüme, metnin grameri, sözlük)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya.

5. Çiftöğlu, A. (1997). *Kumuk Halk Yırları (Gramer alışması, Kumuk-Türkçe metin, eviri-sözlük)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
6. Baykoca, A. N. (1998). *Kumuk Türkçesi Grameri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.
7. Bege, S. (1998). *Kumuk Türkçesi Metin, Dil Özellikleri, Sözlük*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
8. Karaman, E. (1998). *Yırı Kazak'ın Hayatı ve şiirleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
9. Akca, H. (2000). *Kumuk Türkçesiyle Bir Kerbela Mersiyesi Kurubü'l-Bela İnceleme-Metin-Gramatikal İndeks*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
10. Uyanık, O. (2002). *Kumuk Türk Ağızları İncelemesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
11. Zengin, S. (2002). *Kumuk Halk Masalları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya.
12. Başar, S. (2010). *Kumuk Türkçesinde Fiil*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
13. Bülbül, İ. (2011). *Başlangıcından Rus Hakimiyetine Kadar Kumuk Türkleri ve Tarku şamhallığı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı, Sakarya.
14. Tiryaki, ř. (2012). *Bekir Sıdkı obanzade'nin Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri Adlı Eseri: Metin-İnceleme-Dizin*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın.
15. Nurmagomedov, A. (2017). *Dağistan Dillerinde (Kumukça, Avarca, Dargice) Arapça ve Farsça Unsurlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
16. Hoşça, F. (2017). *Kumuk Türkçesinde Hayvan ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.
17. Kubilay, E. (2018). *Kumukçada Yancümlle Tipolojisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
18. Baş, G. (2019). *Kumuk Türkçesinde Kelime Türleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bolu.
19. Demir, Y. (2019). *Kumuk Türkçesinde Yansıma Kelimeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir.
20. Karakurt, G. (2019). *Kumuk Türkçesinde Kelime Grupları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bolu.
21. Somak, E. (2019). *Kumuk Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
22. Somak, E. (2019). *Kumuk Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
23. Uras, S. (2019). *Ölünlü Kumuk Türkçesi ile Ölünlü Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızları Arasındaki Yalancı Eş Değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.
24. Gül, K. (2020). *Kumuk Türkçesinde Birleşik Fiiller*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

2.3. Dolaylı Olarak Kumuk Türkçesinden Bahseden Kaynaklar

Kuzey-batı Kıpçak grubu Türk lehçelerine ait olan Kumuk Türkçesi hakkında doğrudan yapılmış birçok çalışma olmasının yanı sıra, Karaçay-Balkarca, Karayca, Nogayca, Kırgızca, Kazakça gibi diğer Kıpçak grubu Türk lehçeleri hakkında yapılan çalışmalarda da Kumuk Türkçesinden bahsedilmiştir. Türkiye’de yapılmış dolaylı olarak Kumuk Türkçesinden bahseden kaynaklardan bazıları şunlardır:

1. Arat, R. R. (1953). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Türkiyat Mecmuası*, 10 (0) , 59-138.
2. Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
3. Eker, S. (1998). *Kıpçak Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
4. Yılmaz, H. (1998). *Kıpçak Grubu Türk Şivelerinde Zarf-Füller* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
5. Kononov, A. N. (2000). Kıpçak, Kuman, Kumuk Kavim Adlarının Etimolojisi Üzerine (Çev. Mustafa Uğurlu). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10 (Güz 2000), ss. 518-526.
6. Uğurlu, A. (2000). Kıpçak, Kuman, Kumuk Kavim Adlarının Etimolojisi Üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (10).
7. Tavkul, U. (2003). Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Atasözlerinde Sosyal Tabakalaşmanın İzleri. *Kırım Dergisi*, 12 (45), ss. 42-46.
8. Efendiyev, A. (2004). Kıpçak Türkçesinde Soyut İsimler (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.
9. Tañç, M. (2005). Karaçay-Malkar, Kazak, Kumuk, Nogay ve Tatar Türkçesinde bol- Yardımcı Fiilin İktidar ve İmkan Bildirmesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (19, Güz 2005) ss. 81-103.
10. Tañç, M. (2010). Günümüz Kıpçak Türk Lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kazak, Kırgız, Kumuk, Nogay ve Tatar Türkçesinde -A ve -Y Zarf-Fil Eklerinin -mAğA İşleviyle Kullanılışı Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 103-116.
11. Fidan, M. N. (2011). Türkçede Canlı Yavrularına Verilen İsimler: Kıpçak Grubu (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu.
12. Avcıoğlu, İ. (2012). *Kuzey-Batı (Kıpçak) Grubu Türk Lehçelerinde Çokluk Şekilleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
13. Yükselen, G. P. A (2013). Kafkasya’da Türk lehçelerinin fonksiyonları. *Karadeniz Araştırmaları*, 9(36), ss. 163 - 188.
14. Tekin, T. ve Ölmez, M. (2014). *Türk Dilleri (Giriş)*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
15. Toparlı, R. Vural H. ve Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
16. Yarba, S. (2018). *Kıpçak Grubu Türk Dillerinde Olumsuzluk* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
17. Buran, A. ve Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3. Kuzeybatı / Kıpçak Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
18. Evirgen, A. E. (2021). Kafkas Dilleri Üzerine Türkiye’de Yapılan Tezler Bibliyografyası. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 11 (18) , 183-212. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdd/issue/60094/802056>

3. SONUÇ

Bu çalışmada, Kuzey-batı Kıpçak lehçeleri grubuna ait olan Kumuk Türkçesi hakkında Türkiye ve Türkiye dışında yapılan çalışmaların bibliyografyası hazırlanmıştır. Yapılan literatür taramasında Türkiye’de ve Türkiye dışında Kumuk Türkçesi üzerine çalışılmış toplamda 39 kitap, 59 makale, 25 tez, 5 bildiri ve 7 ansiklopedisi maddesi gibi çok sayıda önemli yayın yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye dışındaki Kumukça çalışmaları 20. yüzyılın başlarında başlamışken Türkiye’deki çalışmaların batıya kıyasla daha geç başladığı görülmektedir. Türkiye dışında yayımlanan çalışmalarda Kumuk Türkçesi sözlükleri ve Kumuk edebiyatı hakkındaki çalışmalar, Türkiye’deki yayımlarda ise Kumuk Türkçesinin ses ve şekil bilgisi ve söz varlığı hakkındaki çalışmaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu alanda birçok önemli çalışma yapılmış olsa da Kumuk Türkçesi hala yeni araştırmalara

malzeme oluşturacak kadar zengin sözlü ve yazılı esere sahiptir. Bunun yanı sıra Kumuk Türkçesi'nin, Kıpçak lehçeleri ve Kafkas dilleri ile ilgili yapılan çalışmalarda da dolaylı olarak incelendiği görülmektedir. Kumuk Türkçesi hakkında çok sayıda yayın yapılmış olsa da literatürde bir Kumuk Türkçesi bibliyografyası tespit edilemediği için bu çalışma hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Tavkul, U. (2005). "Kumuk Türkleri. Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme". *Kırım Dergisi* 13 (50), ss. 29-39.